

מאת מרן ראש הישיבה הגאון רבי שמואל אויערבאך שליט"א

בגדרי בל יראה ותשביתו

- א -

ריש פסחים אור לארבעה עשר בודקין את החמץ, ופירש"י כדי שלא יעבור בבל יראה ובכל ימצא, ובגמ' דהבודק צריך שיבטל שמא ימצא גלוסקא יפה, ומבואר בטור סי' תלד דאם נשאר בבית חמץ שלא ביטלו עובר בשגגת לאו דלא יראה, וכן הבינו בדעת הטור רבותינו המג"א והמקו"ח [ובמ"א שם דמהרא"ש סי' ט משמע דלא כהטור ע"ש ובמחה"ש במה שהוסיף בזה, ולע"ד דקשה לומר דהטור לא כדעת אביו הרא"ש, וכונת הרא"ש לבאר הגמ', דבתחילה אמרו דצריך לבטל במה דקים לן בפירורין דלא מצא בבדיקה, ובהכרח דצריך לבטל, ונקט דקים לן, דאם לא קים לן מהיכ"ת לחוש לכך, ודחינן דפירורין בטלי ממילא, ולזה אמרו דשמא ימצא גלוסקא יפה, והרא"ש בא לבאר לאפוקי מפירש"י, דשמא ימצא היינו דבשעה שימצא חס עליה, וזה קשה כשאלת התו' דמאי מקשה וליבטלה, ומבאר הרא"ש דהא דשמא ימצא, היינו דאולי נש גלוסקא יפה באחת הזויות דזה לא בטיל ממילא, ולאפוקי דאין הכונה על שעת המציאה דאז לא יבטל, ושור"ר בחי' הרמב"ן בתוך דבריו הארוכים בתחילת פסחים, דנקט נמי כהאי לישנא דדעתי' עלויה שהיה דעתו עליה מתחילה וכו' למעוטי פירורין עייש"ה, וזה גם כוונת הרא"ש וכש"נ, אבל בכל גונא כל שיש חמץ דלא בטל ממילא עובר בבל יראה בלא ביטלו], ורבנו זללה"ה במקור חיים בהקדמה לסי' תל"א, מתמיה בלא ידע שיש חמץ בביתו, אמאי הוי שגגת עבירה, והרי הוא מתעסק בהתירא דלא ידע כלל דחמץ בביתו, וגם אינו מכוין וקיי"ל דדבר שא"מ מותר, וכ' לבאר דבמה שהעבירה נעשית בלי שום מעשה ל"ש פטור דמתעסק ודבר שא"מ, ורבנו הגרע"א בתשובה סי' ח' הביא לדברי המקו"ח, ולשונו שם דהמקו"ח נדחק לחלק בין עבירה שיש בה מעשה לבין עבירה שאין בה מעשה, והגרע"א חידש שם דהא דדרשינן מאשר חטא בה פרט למתעסק, אין המכוון דאין כאן מעשה עבירה, אלא רק דבכה"ג בשגגה דמתעסק פטור מקרבן, ומשו"ה גם בלא ידע שהחמץ בביתו שפיר הוי שגגת עבירה.

והנראה מבואר דרבנו הגרע"א נקט דאין במתעסק חסרון דחשיב דאין כאן מעשה הלאו, דסו"ס מעשה יש כאן, ורק זה הפקעה בחומר האיסור כיון דנתכוין להתירא, וזה באור כוונתו זללה"ה דהמקו"ח נדחק לחלק בין יש בו לאין בו מעשה, דזה דחוק משום דהרי היאך שהוא עכ"פ הוא מופקע מידיעת האיסור, ונראה דמה"ט נקט נמי רבנו הגרע"א לחדש דמעשה עבירה יש כאן דאין כאן הפקעת המעשה,

בגדרי בל יראה ותשביתו הגדה של פסח

ורק פטור מקרבן, ורבנו המקו"ח נקט כמבואר היטב בדבריו, דפטור דמתעסק גדרו דאין כאן מעשה עבירה, דזה הפקעה מהמעשה, כיון דאדרכה דמתעסק בהתירא, וזה הבאור כידוע כמתעסק בחלבים ועריות דחייב משום דנהנה, דהיינו דא"א להפקיע המעשה ממנו מכיון שכן נהנה, וזהו דמבאר דבאיסור תורה דאין באזהרת הלאו דבו שום עסק דעשיה כלל, וכמו באיסור דכל יראה דאזהרת הלאו הוא עצם זה מה שהחמץ בביתו וברשותו, ל"ש כאן להפקיע מעשה העבירה משום מתעסק, דאין לנו עסק כלל בעשיה, ויש כאן לאו גמור דכל יראה בשגגה [ורבנו הגרע"א לא נחית שם לשאלת המקו"ח משום דבר שאינו מתכוין ואכמ"ל].

אכן בעיקר דברי רבנו המקור חיים, דלא שייך כלל פטור מתעסק באזהרת בל יראה, אף שהדברים מאירים וכן נקטי רבנותא וסוגיא דעלמא בבי מדרשא, מ"מ בעניותנו במה דנתברר לן בדבוק חברים בס"ד, דיש לדון טובא בדבריו הקדושים, דנראה דאף לסברת רבנו זללה"ה, אכתי י"ל דשפיר שייך מתעסק גם ככל יראה, והיינו באופן דשייר בביתו חתיכת חמץ, וחשב על חתיכת החמץ דזה מצה, דהיינו שנתחלף לו בין חמץ למצה, דכה"ג הוי שפיר מתעסק, והסברא ברורה בזה, דאע"ג דאין כאן מעשה מ"מ כל שמתחסס אל שהיית החמץ ברשותו כדבר המותר, אין האיסור מתייחס אליו, דמצדו ובכונתו דאדרכה דמשהה ונמצא מצה בביתו ולא חמץ, והוא ככל מתעסק בהיתרא, דה"נ בלאו דכל יראה, דהלאו דלא יראה חמץ בביתו, ומבחינתו מצה בביתו, באופן דאף למה דאנהיר לן רבנו המקו"ח, דמתעסק זה הפקעה כמעשה האיסור, וכדהבאנו זה כידוע הבאור דמתעסק בחלבים ועריות שכן נהנה, מ"מ אכתי שפיר שייך מתעסק גם בלאו דא"ב מעשה, דהיינו הפקעה בצורת וגדר האיסור, וכמו בנ"ד, דהלאו דלא יראה חמץ בביתו, ומבחינתו זה מצה בביתו, והדברים מבוארים.

ומעתה כיון דזכינו לזה, נראה די"ל עוד בעיקר שאלת רבנותינו המקו"ח והגרע"א זיע"א, דבכה"ג דנראה ונמצא חמץ גמור בביתו וברשותו, והוא רק לא יודע מזה, אין כאן דררא דמתעסק, ול"ש להפקיע הלאו דכל יראה משום מתעסק, כיון דאין לו שום התעסקות והשתייכות בהחפצא של החמץ להפקיע מהלאו בזה, דשפיר יש כאן לאו גמור דיראה וימצא חמץ גמור ברשותו, ומה שהוא לא יודע מזה, לא גרע מכל שגגת לאו דיש כאן עבירה גמורה, וגם פטור דדבר שאינו מתכוין ל"ש כאן מהך טעמא כדנתבאר, דפטור דלא מכוין שייך רק במקום שהוא מצידו עשה דבר המותר, אלא דממילא נעשה האיסור, אבל כאן דאין שום חסרון והפקעה בגוף הלאו, ורק דהוא לא יודע מזה, הו"ל ככל לאוין דהתורה בשגגה גמורה, באופן דמיושב היטב קושית המקו"ח, וגם יוצא לדינא דשייך שפיר מתעסק גם ככל יראה, וכש"נ בס"ד.

- ב -

בגמ' ד: דבדיקת חמץ דרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי לי', ובפירש"י לעיל בע"א בד"ה חובת הדר וכו' דסגי לי' בביטול בעלמא אי מסיח דעתי מיני' ומשוי לי' כעפרא ואמר כל חמירא וכו', וכאן בע"ב בד"ה בביטול בעלמא, דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה בלב היא השבתה, וכ"ה בבה"ג וכמבואר ברמב"ן, וכ"ה ברמב"ם פ"ב חו"מ ה"ב, שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וכו' ע"ש, וכ"ה לשון הגאונים המובא ברי"ף וברא"ש ע"ש, ובתוד"ה מדאורייתא וכו' השיגו על פירש"י ומבארים דהביטול אין זה מדין תשביתו, אלא דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ואינו בכל יראה ע"ש, ונראה דיסוד סברת רש"י ורבנן קדמאי מלשון התורה דתשביתו [וע"ע ברמב"ן ור"ן דהביאו להספרי דדריש לא יראה לך שאור, בטל מלבך, ואי"ז מגדר תשביתו אלא נתמעט מהלאו לך שאור], מתבאר נמי בלשון הגמ' דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, דלהתו' דבטול מטעם הפקר, וכן הבין הרמב"ן בדעת התו' דזה הפקר גמור, א"כ אין זה בגדר משהו בעלמא, אלא דהוי הפקר, ושל אחרים אתה רואה [וצ"ל להתו' דהכונה דא"צ לטרוח ולבער, וגם י"ל סברת התו' דסגי בהך לשון דביטול דממילא הוי הפקר ולא הצריכו להפקיר להדיא, ואפשר שתקנו בלשון בטול דניכר דמשום חמץ] וכן לסברת הר"ן דחכמים חששו שאין דעת בני אדם שוות ואפשר שלא יוציאוהו מלבן לגמרי ע"ש, ג"כ צ"ע לשון הגמ' דמדאורייתא בביטול בעלמא, ורבנן הוא דאצריך, דהרי אין כאן חסרון בהביטול, אלא דחוששין דהוא לא מבטל, והביטול בעצמו הוא דבר מעליא, ומה מאד מחוור לישנא דהגמ' לסברת רש"י ורבנן קדמאי, דמדאורייתא א"צ לבער גוף החמץ, וגם לא להפקירו, ואלא סגי במילתא בעלמא, במה דרק מבטל בלבו ויחשוב אותו כעפר, וזה הלשון בטול בעלמא, ומדרבנן הוא דאצריך לבער גוף החמץ בעצמותו.

ונראה עוד בדעת רש"י ודעימיה, דא"צ לחפש אחר טעמים בהא דמדרבנן לא סגי הביטול, וכן רהיטת לשון הרמב"ם פ"ב ה"ג כנ"ל, דלא מזכיר טעם להגזירה, אלא דזה כמו בכמה מקומות, דמדרבנן צריך שיהא ניכר יותר מעשה קיום המצוה, והיינו דמדאורייתא א"צ לשום מעשה מיוחד לבעור החמץ, וסגי במה שמבטלו בלבו ומחשבתו, וזה ביטול בעלמא וכנ"ל, ומדרבנן חוששין ומתקנים שיהא ניכר יותר מעשה במצוה, וחייבוהו לבדוק ולחפש ולבערו מן העולם [ובתו' ב. דזה גזירה שמא יבוא לאכלו וכן משמע לקמן וכו' ואתי למיכלה ע"ש, ולשונם צ"ע דהרי זה גמ' ערוכה דאתי למיכלי', ומה זה דבארו ואמרו וכן משמע, וגם בסברת הר"ן כנ"ל צ"ע דלמה לן לחפש ולחדש טעמים במה שמפורש בגמ' הטעם דאתי למיכלי', ובתו' ר"פ בשם ר"י מפריש שמתמן אין ראי' אלא כשיודע כודאי שיש חמץ, ולא דצריך לבדוק ע"ש, וג"ז צ"ע דסו"ס יש טעם מפורש בגמ', ואם צריך לבדוק זה ג"כ מטעם

1234567

הנ"ל, וכנראה דהיינו משום דלא נזכר בגמ' להדיא דזה טעם הבדיקה, ורק בדרך אגב בבעיא דככר בשמי קורה, ואפשר דרק בכה"ג דמונח בשמי קורה, הסברא דלא חייבוהו להורידו משמי קורה לבער, אם לא היה חשש דאתי למיכלי, וזה מה דהוצרכו התו' והר"ן לבאר בזה, ולזה שייך לבאר כמש"נ, ונראה דאף אי ננקוט להמפורש בגמ' דשמא יבוא לאכלו, היינו נמי דמה"ט תקנו חז"ל לא לסמוך אביטול בעלמא אלא לבערו מן העולם.

1234567

והרמב"ן מבאר בדעת רש"י, ומישב שאלת התו' מהגמ' דף ה. לרע"ק דמבואר דתשביתו היינו הבערה, ומבאר הרמב"ן דודאי דביעור מדאורייתא בכלל תשביתו, וסו"ד הרמב"ן דשלשה מיני ביעור אמרה תורה שלא יראה חמץ ברשותנו, ובביעור מהעולם בשריפה וכיו"ב זה מעולה שבהן, וכיטלו בדיבור בלבד נמי מהני כיון שרואה אותו כעפר, והפקירו נמי יצא עפ"י הירושלמי עיי"ש, ונראה דהיינו דהפקר זה הפחות שבהן, דאין כאן שום ביעור בגוף החמץ ורק שוב אינה שלו, וזה מחודש דמצינו מדאורייתא במה דהתורה אמרה תשביתו והלשון מורה דסגי בביטול בלב, ומ"מ יש בזה דרגות במעולה ופחותה, וזה ג"כ מחודש דהרמב"ן נקט דהפקר נמי בכלל ביעור, וכדהקדים לבאר דביעור אמרה תורה שלא יראה חמץ שלנו ברשותנו ע"ש, ומצינו כעין דברי הרמב"ן, במחזור ויטרי ה' פסח סעיף ד, ואלו הן הנשרפין, וקחשיב חמץ בפסח, דנהי דודאי דבביטול בעלמא סגי ל', מיהו עיקר מצותה בשריפה כר' יהודה ע"ש, וזה מבואר יותר לפירש"י לטעמי' בדף יב: דלר"י דאין ביעור חמץ אלא שריפה, היינו בתחילת שש, ואז מהני הביטול, ומוכרח מזה דמ"מ עיקר מצותו בשריפה, וברם לקושטא בעניי דבפשוטו משמעות דברי רש"י בפסחים בדף ד ע"א וע"ב כנ"ל, דאין שום חסרון בהשבתה בלב, וכפירש"י דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו [וגם הרמב"ן באר דבריו מסברא דנפשי' ולא כ"כ כסברת רש"י], וכן מבואר בר"ן ע"ש, ומסתפינא למימר בסברת רש"י דאדרבה דכיון דכתיב השבתה ולא לשון תבערו, עיקר מכוון התורה להשבת את החמץ ולהחשיבו כעפר, אלא דודאי דכלול בזה גם כליון גוף החמץ, ובכליון גוף החמץ לר"י מצותו וגדרו להפקיע מציאות החמץ וזה בשריפתו [ועיין בטור והגרע"א ובר"ח הלוי ריש הלכות חמץ ומצה].

- ג -

הר"ן הרחיב לבאר בפירש"י, דתשביתו כולל ביטול וביעור, וגדר הביטול מבאר הר"ן דזה מדין הפקר, ואף דהפקר בלשון כזה לא מהני, וגם דהפקר בלב לא מהני, ואלא דחמץ שאני דאינו ברשותו של אדם, אלא שעשאו הכתוב כאילו ברשותו, ומשו"ה סגי בגלוי דעתא דלא ניחא ל' דלהוי זכותא בגווי' כלל ע"ש.

ויסוד הדברים מתורתו של הרמב"ן, דכל הביטול יסודו משום דזה מפקיע מהא דעשאו הכתוב כאילו ברשותו עיי"ש, ונראה דחלוקים הרמב"ן והר"ן בזה, דלהרמב"ן אין תחילת הביטול מעשה של הפקר, ומהות הביטול הוא להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר, וכיון דבעצם אינם ברשותו ורק עשאו הכתוב כאילו ברשותו, לפיכך זה שהסכימה דעתו לדעת תורה ויצא לבטלו שאין בו שום חשיבות, שוב אינו עובר עליו דלא קרינן ב' לך, וסוף דינו דהוי כהפקר ועדיף מהפקר ע"ש [והרמב"ן לא ביאר זה בסברת רש"י], ואילו לסברת הר"ן תחילת יסוד הביטול הוא לתא דמעשה הפקר, ומוכיח כן מהגמ' ו: [ולהרמב"ן לא קשה מהגמ', דראית הר"ן צ"ע, וכבר עמד בזה באור גדול על המשניות ואכמ"ל], ובעלמא לא מהני לשון ביטול להפקר, ורק למה דרך עשאו הכתוב כאילו ברשותו, מהני הך ביטול כל זכותא ושייכות ש"ל בזה, דל"ש כבר כאילו ברשותו.

והנראה בביאור פלוגתתם, דלהרמב"ן לא מהני שום מעשה הפקר להפקיע ממנו, כיון דכלא"ה אינו ברשותו ורק עשאו הכתוב, א"כ ממילא לא שייך שהוא יעשה מעשה הפקר, ואלא דצריך לזה מעשה ביטול להוציאו מתורת חמץ ולהחשיבו כעפר, ומכיון דהסכימה דעתו להתורה, אז בכה"ג לא עשאו הכתוב כאילו ברשותו, ותו הוי כהפקר, ואילו להר"ן זה אדרבה דבממון כזה שרק עשאו הכתוב כאילו ברשותו, שפיר מהני גם מעשה הפקר כזה דביטול, ומהני נמי בלב, מכיון דזה רק להפקיע שייכותו, דלא יחול בזה גם הא דכאילו ברשותו, וסגי בגילוי דעתא בעלמא דלא ניחא ליה בשום זכות בגוי' כלל, וא"צ בזה להוציאו מתורת חמץ ולאשוויי כעפר, ואלא דצריך לגלות דלא ניחא לי' בשום זכות בגוה.

ולא נתפרש בדברי הר"ן אם זה חדוש דין מסברא בהלכות הפקר, דכה"ג שאין לו בעלות ממש של ממון, וצריך רק להפקיע השתייכותו להחמץ, דבכה"ג סגי בלשון ביטול, וכן מהני הפקר בלב בכה"ג, ואו שזה דין התורה של תשביתו, והר"ן אסברה לן גדר התשביתו וההפקר בזה, אבל אין כאן דין כללי בהלכות הפקר, והדבר מבואר בפמ"ג בא"א סי' תלא סק"ב, דלמד מדברי הר"ן דמי שאסר נכסיו עליו בהנאה, ואח"כ הפקירם בלב, ובא אחר וזכה בהם, אין אחר יכול להוציא ממנו, דכה"ג דלאו ממון גמור הוא הוי כחמץ, ומהני הפקר בלב [ומציין שם לחה"ר בסוכה, דאתרוג האסור בהנאה לכם קרינן ב'] ע"ש, והרי דפשיטא לי' דזה דין בהלכות הפקר, ומהני כה"ג הפקר בלב, ומסתמא דה"ה דמהני בלשון ביטול, ברם לע"ד דדברי הפמ"ג צ"ע בזה [ועיין רשב"א ור"ן נדרים פה. אי קונם הוי הפקר ואכמ"ל], דלהסוברים דאסוה"נ חשיב לכם, הרי אין זה שעשהו הכתוב, אלא מעיקרי דין הבעלות אכתי שם בעליו על זה וחשיב לכם, ומהיכ"ת שכה"ג מהני גלוי דעת או הפקר בלב, ואין ללמוד מדברי הר"ן, דזה רק כלפי מה שהכתוב עשאו "כאילו"

ברשותו, אבל משא"כ אם שם בעלים עליו מעיקר דין הבעלות, לא מצינו בזה הפקר מחודש וכש"נ.

ובפמ"ג שם תמה בהא דאמרו בחמץ דאינו ברשותו ורק עשאו הכתוב כאילו ברשותו, להסוברים דאסוה"נ חשיב לכם, וא"כ שפיר הוי ברשותו, ורבותינו זללה"ה במקור חיים וכן בחתם סופר בתשובה, עמדו ג"כ בזה, ומבארים דאסוה"נ דמחויב כל רגע להשביתו ולבערו לכו"ע לא חשיב לכם ע"ש, ובעניי לא הבנתי כ"כ דבריהם הקדושים, דלהראשונים דס"ל דאסוה"נ חשיב לכם, היינו דלכם לא תלוי בהשתמשות ושווי הממון, אלא כל ששייך להבעלים לא פקע הבעלות ממנו ככל אופן שהוא, וא"כ מאין לנו המידה והמשקל לחלק בזה דע"י כך דצריך להשביתו ולבערו, מפקיע שם הבעלים, ולו"ד הקדושים נראה לבאר, דהרי פשוט דאסוה"נ אף אם חשוב לכם, מ"מ אין בזה שום זכות ותביעה של ממונות, וכמפורש בתוספתא דכלאים דמותר משום גזל, ורק עדיין שם בעליו עליו, וזה דאמרו ב"ק עא: לאו דמרי' קטבח, והיינו דאין כאן בעלים של ממונות ותביעות, ולזה לחיוב טביחה אמרינן לאו דמרי' קטבח [ול"צ למה שבארו בזה דל"ח שור ושה, וגם אין זה לשון הגמ']¹, וכן בהא דלא יראה לך של חמץ, היינו שלא ישאיר החמץ שלו, וכעין דלא ימשיך בבעלות החמץ, וכדחזינן דע"י בטול כעפר תו אין כאן לא יראה לך חמץ, ולזה אמרו דחמץ אינו ברשותו של אדם, דאין לו בזה שום זכויות של בעלות, ורק באתרוג דזה מצות נטילה בעלמא, אלא דצריך שיקח אתרוג שלו ולא של אחרים ולא שאול, אבל אין כאן מצוה שירכוש לו אתרוג, ורק דין נטילה במה דשייך לו ובזה שפיר חשיב לכם.

ובפמ"ג בפתיחה לה' פסח, נסתפק בחמץ של כלאי הכרם וכיו"ב, אם גם בזה דאינו ברשותו מבלי אסור חמץ, אמרינן נמי עשאו הכתוב כברשותו ע"ש, והיינו די"ל דאין לנו אלא מה שחידשה תורה כלפי אסור חמץ דחשיב ברשותו, ולא בכל אינו ברשותו דאסוה"נ [וילה"ע מהגמ' ב"ק סט:], דאמר רבא, דלר"מ דמעשר ממון גבוה ואפ"ה לענין פדי' אוקמי' רחמנא ברשותי' דקרייה רחמנא מעשרו, מהני נמי כשאינו ברשותו ע"ש, ובראשונים שם וכן בכס"מ בדעת הרמב"ם דלא קיי"ל הכי, וגם כמוכן דאין לדמות ולהכריע מכגון דא], ואו דבלאו דחמץ גילתה תורה, דלא מהני איסור תורה דעלה, דצריך דיבוא מכח האדם להשבית, ורבנו הנו"ב נקט במי שמת אחר ו' שעות, דאין ירושה באסוה"נ [וכבר דנו בזה עפ"י הגמ' ב"ק קח: והר"ן בנדרים], ובמקו"ח חולק, דעשאו הכתוב היינו כל דבלי אסור חמץ היה עובר, וה"נ ביורשים, וכן מבואר כהך סברא בפמ"ג והרבה רבנותא, וכמבואר ברמב"ם דקנה חמץ בפסח לוקה אף שאין קנין באסוה"נ, ובר"ן פ' כל הצלמים, מובא באור שמח, דבקנה מעכו"ם לא נאסר אלא ע"י שנכנס ברשות ישראל, וחל בה עשאו הכתוב וי"ל בזה.

לסברת הר"ן כאמור, דיש כאן מעשה הפקר, להפקיע כל זכות ושייכות שיש לו בזה, וחל להפקיע להא דעשאו הכתוב כאילו ברשותו, מבואר דחלות הביטול הוא בשעת חצות, דאז הוה אסוה"נ וצריך להא דעשאו הכתוב, וע"י כך יש תוקף לביטול, וכמבואר כן בשאג"א סי' עז ובנו"ב קמא סי' יט ובצל"ח ריש פסחים [ובאחיעזר ח"ג סי' א כתב לנטות מדבריהם דגם לפני זמן האיסור חל הביטול, ואין דבריו מחוורין ונתבאר בזה במק"א], באופן דלהר"ן יש כאן מעשה הפקר מסוים, דמעשה ההפקר בשעת הביטול, וחלות ההפקר בזמן איסור חמץ.

ומרי"ש נסתפקתי אי מהני הפקר לאחר זמן, אי אמרינן בזה כלתה דבורו כמו בקנינים [ואף אם כה נאמר יש לדון בהפקר דידן דביטול בזה חלוק וכדיבואר להלן בס"ד], ועיין ר"ן נדרים ל. דהקדש מדין נדר, ונדר בודאי דשייך לאחר ל, אבל בהפקר מצינו רק להרמב"ם דחדית לן דזה מטעם נדר, ואין זה שיטת כל הראשונים וגם סברת הרמב"ם צ"ב ואכמ"ל, וא"כ יש לדון אי בהפקר לאחר ל אמרינן דלא חל דכבר כלתה דיבורו, ואז דבחלות הכא ע"י אמירה לבד לא אמרינן בזה [ובארנו בזה במק"א], ופשיטנא לה משמעתתא דצנועין ב"ק סט ובראשונים שם, דמבאר דיכול להפקיר דיחול לאחר שילקטו, הרי דמהני הפקר לחול לאחר זמן, ושור"ר לגאון ישראל בבאר יצחק או"ח סי' ג דנסתפק בזה, ומוכיח מהגמ' תמורה כה. דמהני הפקר דיחול לאחר זמן, וכן מוכיח שזה גם בשיטת הירושלמי ע"ש.

אכן צריך באור טובא דהיאך מהני הביטול לסברת הר"ן, והרי לבתר איסורו מפורש בגמ' ו: דלא מצי מבטל ל' משום דלאו ברשותי קיימא, ויש להסתפק בכל הפקר דלא מהני באינו ברשותו, מה הדין במפקיר בעוד ברשותו דיחול לכשיצא מרשותו, אי סגי מה דזה ברשותו בשעת ההפקר, אף שיחול לאחר"כ דכבר אינו ברשותו, ועיין ב"ב קכז: בנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס, דלא מהני הקנאתו בעודו בתוקפו, גם לר"מ דאדם מקנה דבר שלב"ל, ועיין בזה במחנ"א ובאור שמח ה' גירושין, ויש להסתפק בכה"ג בדין אינו ברשותו, והדבר מפורש ברבותינו הראשונים ז"ל, בפ' מרובה בשמעתא דצנועין הנ"ל, דלא מהני להפקיר שיחול לאחר שילקטו, משום דאז כבר לא ברשותו, והרי להדיא דאזלינן נמי בתר שעת החלות דצריך שיהא גם אז ברשותו, ורק מצאנו לרב גדול מובהק בס' תורת חיים שם, דלחדש יצא דשפיר מהני הפקרו בעודו ברשותו דיחול לאחר דיצא מרשותו ע"ש, ומיהו דעת הראשונים ברור בפשיטות דלא מהני בכה"ג.

וביין שכן צ"ע טובא היאך מהני הפקר הביטול לסברת הר"ן, מאחר שחלות הביטול וההפקר זה בזמן דיוצא מרשותו, ולכאור' מוכרח מזה דגם להר"ן אין כאן

מעשה הפקר וכדנתבאר בסברת הרמב"ן, וברם לשון הר"ן מורה מאד, דבא לקבוע דיש כאן מעשה הפקר ודלא כהרמב"ן, ואולי דמבואר מזה דלא כהפמ"ג שזה דין כללי בה' הפקר, ורק מכח גזיה"כ דתשביתו דאמר רחמנא מהני בכה"ג, אבל לע"ד דלא משמע כן בדברי רבנו הר"ן, דיש בזה חדוש מגזיה"כ דתשביתו, ואיך שהוא צריך באור עיקר הדבר דכיון דכשעה שנאסר אין לו כח לבטל, וא"כ כל כי האי היאך מהני מה שמבטל מקודם, אם כל כחו זה רק בזה שכבר נאסר, וכל כה"ג לא מצינו דמהני בכח מעשה בעלים, וצריך באור טובא בזה.

וזהנה בקצוה"ח סי' ריא הביא לדעת הב"ח בתשובה, דס"ל דהפקר מהני גם בשאינו ברשותו, והקצות משיג עליו מהסוגיא הערוכה דצנועין הנ"ל, דמפורש דלא מהני הפקר באינו ברשותו ע"ש, ושוב זכיתי לדברי רבנו הנתיבות בסי' ריא שם, דמוכיח מדין ביטול חמץ, דמהני הפקר כשזה ברשותו שיחול לאחר שיצא מרשותו, וזה כסברת התורת חיים הנ"ל, ותימה גדול על רבנו הנתיבות דלא עמד בזה, דזה נגד דברי הראשונים המפורשים בשמעתתא דצנועין [ובעיקר דברי הנתיבות ליישב סברת הב"ח בזה, המעיין בשו"ת הב"ח בפנים, יראה דלהדיא כתב שם דעתו, דמהני כל הפקר באינו ברשותו, ולא מצאנו חסרון דאינו ברשותו אלא במתנה וכיו"ב ולא בהפקר, וצדקו דברי רבנו הקצות שזה נגד המפורש בשמעתתא דצנועין].

והנראה לבאר בסברת הר"ן, דזה יסוד הביטול וההפקר, דלאחר זמן איסורו שכבר אינו ברשותו לא מהני ביטולו, כיון דאז אין לו שום בעלות בזה, אין שום ערך לדבורו וביטולו, וגם לפני זמן איסורו אין שום ערך ותוקף ללשון ביטול ובלב לבד כדמבאר הר"ן, ואך זה כל ההפקר דתשביתו, מה שפועל ומבטל כשזה עדיין ברשותו, וכל כחו זה רק מאשר דמיד עם תחילת שעת האיסור שנאסר בהנאה, כבר יש גם ביטול והפקר דידי', ולזה מהני דכיון דבהך זמן כבר אין לו בעלות גמורה של ממון, ורק שייך לזה כמה שהתורה עשהו כאילו ברשותו, מהני בזה מה שהכין בדבורו, דמיד עם התחלת האיסור יש גם ביטול דידי', וזה מצטרף עם הפקעת הבעלות של התורה דבעצם אינו ברשותו, להפקיע גם כל זכותו בזה שלא יכול הך בעלות דכאילו ברשותו, ואין הבאור דמהני ברשותו להפעיל חלות גם לזמן דאינו ברשותו וכסברת רבנו הנתיבות, אלא אדרבה זה כל כח הביטול וההפקר, שזה פועל דוקא בזמן שבעצם אינו ברשותו, ואז פועל ורובץ בזה הביטול וההפקר דילי', ובזה כל תקפו לבטל ולשרש כל שם בעלות כלל, ונשאר מה דבעצם אינו ברשותו, ומופקע שייכות דילי' שלא שייך להחיל בזה כאילו ברשותו.

וי"ל עוד, דהא דמבואר בראשונים בשמעתתא דצנועין כנ"ל, דלא מהני הפקר דילי' ברשותו שיחול לבתר דנפיק מרשותי', ודלא כסברת התו"ח בזה וכנ"ל, היינו רק בהפעלת כח חלות גמור, ככל הפקר דזה הפקעת בעלותו מכל וכל. ואז מעכב

אם בשעת החלות כבר אינו ברשותו ופסק כח פעולתו בזה, אבל ההפקר והביטול כסברת הר"ן, אף דחשיב סוג מעשה הפקר, אבל אין בזה כ"כ הפעלת כחו בזה לעקור בעלותו ולשוויה הפקר, דלא שייך כ"כ בהך בעלות דרק כאילו ברשותו, וזה רק מעשה ביטול והפקר דפתיך ורובץ בהך חמץ, וממילא זה מונע שיחיל בעלות התורה ד"כאילו", ובכח"ג שפיר מהני מה דכחו ותקפו במעשה הביטול אף להזמן דאין זה בתוקף בעלותו, דלא צריך כאן הפעלת כח גמורה, ורק דיש בזה ביטול ידי', וזה מפקיע גם דלא יחול בעלות דכאילו ברשותו וכש"נ, והקב"ה יאר עינינו בתורתו.

לדברי החסידים - דה -

חז"ל הקדושים ועד רבותינו מדור דור, השרישונו בזה, דבעור החמץ והשאור, מורה על ביטול הרע והשאור שבעיסה שבתוך לבנו, והרבה הזהירו בזה, דהזמן גרמא לבער היטב היטב כל אשר בלבנו בתוכנו שלא כתורתך, ויתמלאו כל חדרי לבנו ביראתו ואהבתו, ובגמ' הקדושה ז': לאור הנר וכו' מנא ה"מ וכו' למדנו מציאה ממצאה וכו' ונרות מנר דכתיב נר ד' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן וכו' וכו', וכמה יש להתעורר בזה להפעיל את נר ד', אם אתה שומר נר, ורק כנר ד' יכולים להגיע לחיפוש היורד לחדרי בטן, לעקור מתוכנו כל שייכות ואפי' אבק רע להיות זכים ונקיים לעבודתו יתברך.

והנה מדאורייתא בביטול בעלמא סגי, כי כל פיתויי היצר זה הבל וריק, וכדבאר רבנו הרמב"ם זיע"א כלשונו הזהב, דכתחילה עם בריאת האדם אשר האלקים עשהו ישר, לא היה שום מציאות של רע ח"ו, ואף שהיה הנחש והיצה"ר, אבל היה רק אמת ושקר, אבל לא היה מציאות של רע, ורק אחרי שהאדם הגדול בענקים נתפתה לטעום מעץ הדעת, הפך את השקר למציאות, ואמרו במדרש רבה, אתם עשיתם את הרע, ולזה באמת מדאורייתא בביטול בעלמא סגי אשר כל יצרי ומעללי איש זה בטל ומבוטל כעפרא דארעא, ורק שהותש כוחנו, צריכים יותר לעבודה רבה לעקור כל שורש וענף כאשר נעשה פרא יולד רק רע כל היום, ולטהר לבנו לעבודתנו יתברך באמת ובתמים, וכלשון הרמב"ם שמיטה ויובל, להיות ישר כאשר עשהו האלקים ית"ש, והקב"ה יטע בלבנו ואהבתו ויראתו לעבוד עבודה תמה ברה ונקיה, ויקוים בנו ומלאה הארץ דעה את ד' ונגלה כבוד ד' במהרה בימינו אמן.

